Бары дойдулар пролетарийдара, холбоһуҥ!

САҤА ОЛОХ

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

● №№ 4—5 (7077—7078). ● 1991 сыл. Тохсунньу 10 күнэ. Чэппиэр. ● Сыаната 8 харчы.

Хаһыат бүгүҥҥү нүөмэригэр народнай депутаттар оройуоннааҕы Советтарын төрдүс сессиятыгар бигэргэтиллибит докумуон—оройуоҥҥа рынок сыһыаннарыгар киирии сүрүн туһаайыылара—бэчээттэнэр. Эрдэ иһитиннэриллибитин курдук, сессия ити сүрүн туһаайыылары сүүһүнэн сөптөөҕүнэн аахпыта уонна нэһилиэнньэҕэ дьүүллэһиигэ таһаарарга быһаарбыта.

Бу докумуон республикаҕа биир бастакынан ырытыллаҥ оҥоһуллунна. Онон даҕаны кинини чочуйар, ситэрэр, онуоха дьон санаатын истэр, үчүгэйтүтүүр хайаан да наада буолуоҕа. Бэйэҕит этиилэргитин хаһыакка суруйуоххутун, ону тэҥэ райсовет уонна сельсоветтар президиумнарыгар суругунан киллэриэххитин сөп. Райсовет президиума итини барытын кулун тутар эргэтигэр түмэн муус устарга буолуохтаах алтыс сессия көрүүтүгэр киллэриэҕэ.

Көрдөрүүлэр тупсаллар

Ааспыт сылга оройуон совхоустарыгар үүтү государствоҕа атыылааһын соруддаҕа ланна аһарыллыбыта. Ол курдук, совхоостар 9460 тонна үүтү туттарар былааннаахтарын 246,4 тоннанан аһаран, сорудахтарын 102,6 бырыһыан толорбуттара. Онон былырыын 1989 сыллааҕар 388 тоннанан элбэх үүт туттараллыбыта. Ордук үчүгэй түмүгү Карл Маркс аатынан, Эрилик Эристиин аатынан, «Мындаҕаайы», «Мугудай», «Бахсы» совхоостар ситиспиттэрэ. Үүтү атыылааһын сыллааҕы былаанын Субуруускай аатынан уонна «Чурапча» совхоостар мөлтөхтүк толорботохтоо.

Үүтү туттарыыга ааспыт сылга үгүс отделениелар эбии куһаҕана суох түмүктэри ситиспиттэрэ. Холобур, Эрилик Эристиин аатынан совхоз Хоптоҕотоову отделениета 624,5 тонна үрүҥ илгэни туттарыахтааҕын 161,7 тоннанан аһаран, сорудаҕын 125,8 бырыһыан толорбута. Ол аата ити иннинээҕи сыллааҕар отделение государствоҕа 159,6 тоннанан элбэҕи атыылаабыта. Ити курдук отделениелартан сорудахтарын Болугур 109,9, Соловьев 109, Мараҕаайы 115,5, Тааҕ 104, Чэмпэрэ 109,4, Толоон 100,6, Чакыр 105,2, Сылан 100,7 бырыһыан толортообуттара. 1989 сыллааҕар көрдөрүүлэрин Эрилик Эристиин аатынан совхоз бары отделениелара, «Чурапча» совхоз Сылан отделениета уонна Карл Маркс аатынан совхоз тупсардылар.

—Кырыымахтаах хара саһыллы иитэн совхоостарга государственнай сакааһы баһыылатынан туһэрэ хааһаайыстыбаҕа барсы биэрбэт. Сыл аҕыһы Иркутскайдааҕы түүлээх базатыгар илдьэн туттарыыга биирдии тириибит мукуттаан 90—120 солкуобайынан сыаналаналлар. Рынок сыһыаннаһыыларыгар киириигэ совхоз иитэр саһыллын бэйэтин бас билиитигэр ылара буолар, барыстаах салааҕа кубулуйуо эта,—диир Эрилик Эристиин аатынан совхоз саһыл иитээччитэ Егор Ильич Саввин. Кини сөпкө этэр.

Снимокка: Е. Н. Саввин.

Т. Кардашевскай фотота.

САҤА ТЕАТР ПРЕМЬЕРАТА

Бу күннэргэ биһиэхэ, Хайахсыкка, дьоро иһиэ буолла. Саха государственнай филармониятын иһинэн тэриллибит «Наара суохтар» диэн эстрадай миниатюралар театрдара «Дьиибэлэр, дьаабылар, дьээбэлэр» диэн бастакы спектаклын көрөөччү дьүүлүгэр таһаарда.

Хара баарахтыынан таһыллыбыт сценаҕа маҕаан тыыл быһыынан араас дойду юморын таһаарааах дьоро салаҕан туралларо искусство араас жанрын көрдөрбүт. Бот обраһын көсүүтэ көрөөччүгэ долгутар. Сабылык күлүгүрүнын туолбут ытыс саха сахалаабаа кыһыны сылааныытар. Бол сценаттан алаадьы дьаллан сыта кэлэн тайыыны ыраарыы латарга дыыл. Котор таралаабаар артистар нэтэриитэрэ. Наара Суох ила бэйэтинэн оруолу мадыла кини уоботах ахтыбытах сиринэн костюм кылаастара мааҥкы сокторор. Саҥа театр айар дьоруарданы ыраар фантазиялаах түбү. Дуур. Чахчы. Дьааба Наара Суох—Бүтүн Союзтааҕы эстрада артистарын конкурсун лауреата Алексей Павлов айар араас образтара дьоҥ санаатын туттэ, сокторо уэрэрэ кэтүттэ. Оструйуо уонна тойоо эллэхтээх Дьиибэ Наара Суох—Лариса Троева талааннаах артистка быһыытынан тахсан эрэр. Дьоҥо кэрэхсэттэ. Дьээбэ Наара Суох—пародист Александр Бурнашов бу премьераҕа ыһыйан тыттыбыта, экзаменнарыгар сылдьар эбит.

КУЛЬТУРНАЙ ОЛОХ

Саҥа театр тэрилиитигэр Саха государственнай филармониятын уус уран салайааччыта Н. Н. Бурцев үгүс сыратын биэрбит, коллектива биир сыллга сорукка түмсүүт. Бу артистар бары бииргэ үлэлиир хамсыы сылдьаллара, айарга сөбүлүүллэрэ, сонуну булаары барааллара. Бииннии уордар. «Наара суохтар» диэн аатын таба да тайаммыттар эбит дии саныыгын. Бу сыыны ыччаттаах, корднах артистары көрө оло хорооруур. Бу кини сыыларга саха эстрадата үрдүк таһымҥа тахсан эрэр. Бу бүгүҥҥү кыһалҕалаах кэмҥэ дьон санаатын көтөҕөр үтүө үгэстэрбитин эстрадабыт арааһ жанрдарын нэһилиэннньэҕэ тиэрдэр, үтүөкэннээх уһу.

бара—олус кэрэхсэбиллээх.

Саҥа театр Хайахсыт кулуубун сценатыттан бэйэтин премьератын саҕалаабыта тугаа кэлбэтэ. Куорат курдук киэҥ сирге киниллэр бэлэмнээн дьоҥҥо программаларын оҕолорго сөптөөх үчүгэй сценалары салла костюмнара, филармония кураанын хоһунан дьылыктана сылдьалларын көрөн, көрсөн кэлэтэ. Дьонно ыкааһаан таһаарбыттар. Дьоммут тахсан ылаабыта устата биһиги кулуубутугар айылы түгэннэрэ кэннэрин бэлэмнээн, саҥа программаларын бүтэрдэхтэр Алексей Павлов биһиэхэ урут үлэлии сылдьыбыта, оттон Иван Бурцев кулуубут аһыллыбыт тэ гар үс сыллааҕыта кэлэн комсомолецтан барбыта. Онон биһиэр дьоммут дьахха сөп. Киниэхэ биһиги кулуубутун базатын тэрилэ оҥостор баҕалаахтарын этиллэр. Ити ортуттан комплексивнай чефтабара үлэлэр кыах биэрэ биллиитэ. Саха государственнай филармониятын директора В. П. Филиппов дугабар түһэрсэ кийрэргэ мандаа.

Н. ПОИСЕЕВ,
сельсовет председателэ.

Фермаҕа төрүөҕү көрсө

Оройуон совхоостарыгар ынах төрөөһүнэ саҕаланна. Бу күннэргэ «Мындаҕаайы» совхоз Болугурдааҕы отделениетын Кыстык Күгдатааҕы фермэтыгар сылдьан ынырэй көрүүтүгэр бэлиэтээ үлэлиир дьону ыйыта көрсөн кэпсэттим.

—Улэбин ахсынньы 22 күнүттэн саҕалаабытым. Ити күн «Юбилейнай» фермаҕа 19, маннааҕы Кыстык Күгда фермаҕа 5 ынырай тууппута,—диир Анна Константиновна Фомина.

Ыһыыраас харахтаах, мотоорчо курдук, аҕар кулгаахтаах «этэрээ» нүөмэрдээх ынырайи көрдүм, ыһыйа. Маҥыныһыта сурдээх тэтимнээх «дьон», сэрэхтээх сэтинньи ыһыла төрөөбүттэр бааллард. Билиҥҥи күннэ 3 килограмм маммыраан үүтү иһэрдэбит, оннук ньыл, хаачыстыбата үчүгэй, бороохтуйа тостуттэрин нэһилиэ аһыллык олороп саппахтыахпыт.

Ынырайдар тутар хотоннорго ураан иитиллэр систематан буолар биир курдук ачаран. Маңка бороосукулары көрүүгэ Н. Л. Гермогенова, Т. Д. Игнатьева уонна Ф. Н. Макарова үлэлииллэр. Бороосуктары төрөөбүт ыйдарыгар ураан тус туһуран сексиялларга туруоралар.

—Мин ааспыт сыл кыстыгын бастакы төрүөхтэриттэн 40 ынырайы тутуутум. Сыл бүтэһигэр ыйааһыныгар үксүлэрэ 3 центнертэн ордугу үктэбиттэрэ. Бу ыйга уонна сыыйылта эбии туттарыахтаах. Ити кэннэттэн тута саҥа ынырайдары

ылан көрүөм,—диэн ыһыаттаа сүөһүнү туһаныы маастара, уон их кэ сыл ынырай көрүүтүгэр үлэлиир Федор Иннокентьевич Макаров.—Ынырай көрөөччүлэр, биһиги, бу хотон тутуллуоҕуттан эбэһэнэбит. Ынырай олуутэ кэлин сылларга суох буолла.

Ырдыһы, Кыстык Күгдатаа телятник тутуллуоҕуттан ферма саҥа төрүөҕэ ахаарааана киниллэр буолла. Уоннатынан, отделение специалистара биир сылга-соруккa түмсэн үлэлэһинниэр улахан оруоллаах. Ааспыт сылтан отделение ынчат сүөһүнү иитэр арендаҕа бирэгээдэни Христина Михайловна Васильева салайар.

—Быйыл хайа да сыллааҕар тиҥэһэлээр эрдэ төрөөбүттэрэ үөрдэр. Отделениеҕа бүгүҥҥү туругунан 46 ынырайдаахпыт. Улэлиттэр сүүмэрдэниллэр. Ынырайы турар маҥалларын балыксыйиныга кинилэр үлэлэһэбит. Ынах массабай төрөөһүнэ олунньу, кулун тутар ыйларга күүтүлэр. Ааспыт сылтан осеменаторлар арендаҕа киирэн үлэлиилэрин торгох ылыллыыта тоҕостоох буолуоҕа. Арай «Юбилейнай» фермаҕа саҥа төрүөҕү ыйыталбыт ыйарары буолуу. Итинтэн аттаа ынырай көрүүгэ тэрээһинин киниллэр үлэлэрэ тутулугунаан биллэр. 1990 сылы арендаҕан үлэлээн түмүктээбит. Ол эрэри ынырай көрүүтүгэр бодоруотээбин үлэлиир ордук куруук. Тоҕо дииоххэ, сыл тумугунан ынырайи иитиэн хайдах да туттарбатыбыт,—диир Христина Михайловна.

Саҥа төрүөҕү мүлү тиллааҕа, ынырай көрүүтүгэр тирбадыыт түһүгэр ферма үлэһиттэрэ, специалистар кыстык ыйдарыгар киниллэр ынырайи турар сорунаарынан буолуох тустаах.

Т. КАРДАШЕВСКАЙ.

Райсовет сессиятын ыҥырыыта

Райсовет президиума народнай депутаттар сүүрбэ биирис ыҥырыылаах оройуоннааҕы Советтарын уонаатаах бэһис сессиятын 1991 сыл тохсунньу 26 күнүгэр сарсыарда 10 чаастан ыҥырарга быһаарда.

Сессия көрүүтүгэр маннык боппуруостар киллэриллиэхтэр:

1. Оройуон уон икки сис пятилеткаҕа социальнай-экономическай сайдыытын былаанын толоруу сүрүн түмүктэрин уонна 1991 сылга оройуон социальнай-экономическай сайдыытын былаанын туһунан. Дакылаатчыт—райплан председателэ В. Н. Новгородов.

2. Оройуон 1990 сыллааҕы бюджетын толоруутун уонна 1991 сыллааҕы бюджет бырайыагын туһунан. Дакылаатчыт—райсовет ууха отделын сабаайыыһата М. Н. Мохначевскай.

Сессияҕа райсовет уонна партия райкомун эппиэттээх үлэһиттэрэ, сельсоветтар председателлэрэ, совхоостар директордара, партийнай секретардара, профкомнарын председателлэрэ уонна тэрилтэлэр салайааччылара ыҥырыллаллар.

Райсовет президиума.

Саха ССР Конституциятын бырайыагын дьүүллэһэбит

Тэҥ буолууну — барыбытыгар

«Саха сирин — сахаларга эрэ!» диэннэр диэн аттыгы сорохтору народнай депутат Олег Бородин хомуруйуох курдук. Дьиҥэ, эрэйи эйгэрин талан тыыннах буоларга дьулуспут Саха сирин төрүт олохтоохторун курдук хоно сүрүннээх, амарах айылгылаах аҕыйах ини. Биһиги кими даҕаны алаһа дьиэбититтэн, төрөөбүт Сахабыт сириттэн кэтэрбэппит, үүрбэппит эбээт. Арай тэҥ бырааптаах олорорбутун, байыбыт дойдубутун-сирбитин бэйэбит бас билэн араҥаччылыахпытын баҕарабыт. Ол норуот тыыннааҕын тухары баар буолуоҕа.

Дьэ ити иһин Саха ССР Конституциятыгар республика гражданина буолуохтааҕын, кими бырабарга ыттан биһиги дьылҕабытын быһаарыахтааҕын диэн баллууруое кими баҕарар доххуутар.

Гражданство ыйытыыта биһиэхэ бардарыта суол аһылыахтаах диэн санныбын. Саба бырааҕан сири оннооро олорор дьон бас билэллэр диэн өйдөбүллэр киирэр отой табыллыбат. Сири иннэ үөскээбит-төрөөбүт, бу сири ийэ-аҕа оҥостубут дьон бас билиэхтээхтэр. Оччоҕо, Бородин этэрин курдук, сахалар эрэ киирэр буолбатахтар. Биһиги Саха сирин дойду оҥостубут дьону кэтэһэбилпут. Элбэхтэ суруйдулар республика кэһилэннэрэтэ улаханнык халбаҥныы турарын, элбэхтэ суруллуна араас быстах-остох интэрэстээх үрдүкү үлэһиттэр иһилэн Саха сирин хайдахтаах курдук кэбилэн барбыттарын. Ити күн бүгүн да салҕанар. Гражданство быһаарыыта иитиитэн быыһыах этэ.

Туох да кистэлэ суох национальнай сыһыаннааһыллар сытыырхайыылларын биир суол төрүөтүнэн норуот норуоту ытта биир таҥнык сайдарыгар ыһах баһылабатэ буолар. Онно, биллэн турар, бороостуой үлэһит дьон туох да сыһыаннара суох. Мин санаабар, политиканы оҥорооччулартан ити иһин эппиэтинэһи күүһүрдүөххэ баара. Кэнэ-хана хайдах буолуоҕун өйдөөн-санаан туран сокуоннар ылыллыахтаахтар, хайысхалар барыллыахтаахтар. Республикабыт Төрүт Сокуонун оҥоруутугар онон барыы сүбэбитин холбуурбут олус наадалаах. Депутаттарбыт биирдиилээн көҥүлэрдээх дуу иннилэринэн дьону ытта ылдьыйтаары биһиги саҥатын Верховнай Советка тиэрдиэхтээхтэр. Бу быһыалык дьаһыыхтаах кэмҥэ иннилэр нуоластара иһиллибэтэ хололлолоох. Иннин этэн туран гражданство биһиэхэ үгүс ахсааннаах уауу нууччa норуотун ытта дойдулаах дьон курдук көҥүлэтэрбитигэр кыаҕы биэрээрэй диэн эрэнэ санаабын.

Иннинэн, депутатскай корпуһу табан тэрийэр улахан суолталаах. «Саҥа олоххо» М. Неговицына сурулуута саамай сөп. Аҕыйах ахсааннаах хас да норуоту ытта кинилэри баһыйар үгүс ахсааннаах нуучча норуота олорорунан, депутаттары нэһилиэнньэ ахсаанынан буолбакка, административнай киэммэйнэн талар олох сөп. Оччотугар эрэ норуот норуоту кытта тэҥ муостаҕа туран кэпсэтиэҕэ, барыбыт интэриэһэ тэҥҥэ тутуллуоҕа. Билигин, истэр туһунан, күрүнэлээх премышленнай оройуоннартан түрбут дьон политиканы оҥороллор. Ити, мин көрдөхпүнэ, кэтэгэй.

Г. ПЛАТОНОВА.

✦ *Культурнай олох* ✦

САҤА КИИН ТЭРИЛЛИЭ

Саҥа дьылга үктэннибит. Ону ытта таҥна, олох син бары эйгэлэригэр курдук, культура үлэтигэр тосту уларыйыылар киллэриллэллэр. Оройуоннааҕы тэрийэр-методическай киин саҥалыы тэриллэр эмиэ наада. Урукку курдук оройуоннааҕы Культура дьиэтин үлэһиттэрин ытта буомуһан үлэлии сылдьарбыт кыаллар өртүгэр сатаммат. Араҥсан, туспа үптээн-астаан, Госбаанга туспа счеттаан үлэлиэхтээхпит. Культурнай-информационнай - этнографическай киин диэн ааттаныахтаахпыт.

Дьэ, бу саҥа тэрилтэ хайдах-туох үлэлиэҕэй?

Бу киин уон алта үлэһиттээх буолара сабаҕалыыр.

КИЭК оройуонна норуот айымньытын сайдыытын хааччыйар киининэн буолуоҕа. Манна сэргэ олоҥхото киинэгэр кэһилиэнньэ иллиҥ кэмин таҥыйыы бинныруостара тутуллуохтара. Оройуон кулуубтарын тэрийэр үлэлэригэр методическай көмөлөрү оҥоруу биһиги эмиэ биир сүрүн үлэбитинэн буолуо. Араас социальнай араҥалар духовнай наадыйыыларын иллэҥ бириэмэни тэрийии араас ньымаларын көрүнээрин олохтуохпут. Культура дьиэлэрин, кулууптар, самодеятельнай коллективтар, интэриэстэринэн кулууптар, араас холбоһуктар үлэҕэ бастыҥ опыттарын түҥэн, методическай матырыйааллары, пособиелары, рекомендациялары оҥорон тарҕатыахпыт. Бу урукку өртүгэр үлэ саамай кыайтарбатах уобаластарынан буолара. Ааҕыныҥ хааччыстыбалаах араас сценарийдары тарҕата сатаһыы кэлүүһүгэр аҕалбата. Саҥалыы үлэлээһин усулуобуйатыгар үгүс сценарийдар, матырыйааллар сыанаҕа туруохтара, олору босхо биэрии суох буолуо. Автордарга гонорардар төлөнүөхтэрэ.

Культура үлэһиттэригэр араас семинардары, практикумнары эмиэ төлөбүрдээх ытар буолуохпут. Биллэн турар, ити дьаһаллар хаачыстыбалара үрдүөҕэ. Араас көрүүлэри, фестивалларынары, айар отчуоттары, о. д. а. дьаһаллары ытыы эмиэ баһыэ сүктэриллиэ.

Этнографическай киин буолуохтааххыт быһыытынан, итинниэ элбэх үлэ ытыллара күүтүллэр. Этнографияны, оройуон фольклорун үөрэтиинэн эрэ муҥурдаммакка, ону сыалыы айымньылаахтык саныыннарар сылл-сорук турар. Маныаха биһиги, бастатан туран, саха баһылаары тэрийиэххитин баҕарабыт. Маннык дьэбатар оҕуокай киэһэлэрин тэрийэн ытар да төһөлөөх үчүгэй буолуо этэй? Сиэр-туом, күт-сүр туһунан өйдөбүллэри ылыы эмиэ манна саҥалыы этэ. Араас быстатаалары тэрийэн ытар сиэллэни оҥостор туһунан эмиэ толкуйдуубут.

Саҥа тэриллэр кииммитигэр рок-группа, уус тарбахтаахтар народнай студиялара киирэхтээхтэр, Хомуска народнай коллектива тэриллиитин түһүүрорэ сылдьыбыт. Онуоха сөптөөх коллектив баар. Е. М. Калачева салайар интернат-оскуола үөрэнээччилэрин ансамблыгар да тирэҕирээххэ сөп.

Кииммитигэр бастакынай үлэлиир фонотека баар буолуо. Манна ким баҕалаах төлөбүргэ араас записьтары уларсар буолуо.

Дьэ, бу саҥа тэриллиэхтээх киин ытыактаах үлэтин-хамнаһын туһунан быстахтык кэпсээтим. Хаһыаппыннааҕын саҥа усулуобуйатыгар киириигэ баламнааҕи быһыытынан Саҥа дьылга. Тымныы оҕониҥор уонна Хаарчаана кыра оҕолорго дьаалэһигэр сылдьан эһэрдэлэнэллэр, бэлэх туттарыылары тэрийбиппит. Өтө иһин төрөппүттэргэ 2 солк. ылбыппыт. Бу дьаһалы үгүс төрөппүттэр сэргээрдилэр. Иннинэ итиннинк төлөбүрдээх дьаһаллары ытыаны көҥүлэтэхтээхпит. Онно сыбаайбалары, юбилейдары, араас биэчэрдэри ытыы киирэн сөп.

КИЭК тэриллиитин сорох дьон утарсаллар. Оттон, мин санаабар, онуоха туох да төрүөт суох курдук. Үбү киллэрэргэ кыра тэрилтэлэр өрдүк хотоллулаахтарын олох бэйэтэ көрдөрөр. Оттон үбэ суох хайа да тэрилтэ сатаммат кэмэ кэллэ. Онон саҥа тэриллиэхтээх киин үлэтин-хамнаһын хайдах эссе тупсарар туһунан толкуйдуур наадалаах.

Г. БАНШЕВА,
оройуоннааҕы тэрийэр-методическай киин үлэһитэ.

ЫЙДААҔЫ ПЕНСИЯБЫН БИЭРЭБИН

Оройуоммут киин балыыһатын амбулаторията уматан, эмчиттэрбит улахан кыһалҕаҕа ыллараи олороллор. Ол туһунан сотору таҕыта оройуоммут хаһыатыгар Н. Собакин уонна Н. Кузьмин суруйбуттара. Кырдьык, билигин, оройуон дьоно, кэмэлэспэтэхпитүйэ, ким үбүнэн көмөлөһүөй? Онон мин саҥа балыыһа тутуутугар ыйдааҕы пенсиябын — 185 солкуобайы 14238 нүөмэрдээх счетка киллэрэбин. Эдэр бэйэм кырдьыахпар диэри көрдөрбүт, эмтээммит балыыһам оҥоһуутун эссе да туһаныам турдаҕа.

Биир кэпсиэхтэрбин — трактористары, шоферадары, атын да тэрилтэлэр, совхоозтар үлэһиттэрин, амарах санаалаах салайтаран, саҥа балыыһа тутуутугар үбүнэн көмөлөһүҥ диэн ыҥырабын.

С. ЛИТВИНЦЕВ,
пенсияҕа олорор тракторист.

Биһиэхэ эппиэттииллэр

Биһиги хаһыаппыт ааспыт сыл сэтинньи 15 күнүнээҕи нүөмэригэр **«Этэнбит, санаабыт биир»** диэн таһаарыллыбыт Н. Кривошапкин уонна сэтинньи 27 күнүнээҕи нүөмэригэр Н. Егоров **«Сөптөөхтүк тэриллибэт сар»**, В. Слепцова **«Олус сөбүлээбиппит»** диэн тобоһоох суруктара бэчээттэммиттэ. Ону тэҥэ редакцияҕа Хатылыттан Евдокия уонна Дмитрий Попоптартан, оройуон киинтэн В. Тритоновтан, Одьулуун нэһилиэгиттэн В. Т. Нурсапарова операциялаабыт, эмтээбит Е. Ефимоваттан, Ф. Матвеевтан, В. Старостинаттан, А. Христофоровтан, В. Федоровтан, И. Никоновтан, Н. Шестаковтан райсовет председателигэр Е. А. Борисовка аадырыстаан аһаҕас суруктар киирэлээбиттэрэ. Ити суруктар автордара бары оройуоннааҕы киин балыыһа хирургическай отделениетын сэбиэдиссэйигэр таб. Б. Т. Нурсапаровна Саха ССР үтүөлээх врачын аатын иҥэрэргэ туруорсаллар.

Онуоха райсовет тэрийэр отделын сэбиэдиссэйэ таб. Г. Г. ПОПОВ маннык эппиэттээтэ:

«Хирургическай отделение сэбиэдиссэйигэр Б. Т. Нурсапаровка профессиональнай мастерствота үрдүгүн, үлэтигэр бэриниилээҕин, дьоҥҥо истиҥ амарах сыһыанын бэлиэтээн Саха ССР үтүөлээх врачын аатын иҥэрэргэ туруорсан суруктар бэчээттэммиттэрин уонна оройуон нэһилиэнньэтиттэн, ветераннар оройуоннааҕы советтарыттан элбэх көрдөһүүлэр киирбиттэрин оройуон Советын президиума көрөн баран, Б. Т. Нурсапаровна ити этиллэр үтүө хаачыстыбалар бааллларын бэлиэтээтэ. Ол тыһан баран кини наҕараадаҕа түһэр үлэтин стаһа ситэтэ суоҕунан тохтоторго быһаарда. Оройуон эмиэ тэрилтэлэрэ сайдыылларыгар үтүөлэрин иһин народнай депутаттар оройуоннааҕы Советтарын Бочуотунай грамотатынан наҕараадалаата».

„Ыччат" программаҕа санаалар

ТӨҺӨНӨН ЧОПЧУ — СОЧЧОНОН ИТЭҔЭТИИЛЭЭХ

«Олохпутун таба суруйга хайдах киллэрэбит?» диэн ыйытыы элбэхтик эрийэр. Көдьүүстээх буолуохтарын, олоххо киирэхтэрин сөптөөх чопчу идеяларга наадыйыы үһүлүччү улаатта. Ол сиэринэн түс бэйэз «Ыччат» программа II салаатын 6-с, 7-с уонна 9-с абзацтарын, III салаа иккис аҥарын, IV салаа 4-стии уратыы пууннарын, V салааны олорчу кэрэхсээн аахтым.

Мин санаабар, бырааныгар киирэн киэнэрүүлэрэ эрэйэр.

Бииринэн, төбөтүн сурдугу «Оройуоҥҥа ыччат балаһыанньата» диэххэ баара. Манна автордар саамай сөбүө ыччат социальнай - экономическай эрэ буолбакка, общественнай-политическай, правовой балаһыанньатын кытта таарыйаллар. Онтуката суох хартыына ситэ арылыба суох этэ.

Иккиһинэн, 1-кы, 3-с, 6-с уонна 7-с абзацтарга дьыала тас кэстүүтэ эрэ ойууламмыта астыммарбат. Бу сөбө суох кэстүүлэри тэриттэр төрүөттэр адьас аҕыйах тылынан тэтэри, төбө кыалларынан толору ыйыллыбыттара буоллар, ол төрүөттэри үүрэр сөптөөх дьаһаллары ытан оҥоруу чэпчэки этэ. Биһиги даҕаны быһыытаммит дьаһаллар төһө толорууларын, итэҕэстэрин-быһаҕастарын ырыыталыырбытыгар оннуга табыгастаах. Баҕар, сорох бочуумнаах төрүөттэр ситэ учуоттаммата буолуохтарын эмиэ сөп. Олорру дьон-сорго ситэрэн биэриэх этэ. Итинтэн программа «өйдөнүүтэ», итэҕэтиилээх буолуута, дьон күүһүн түмэр кыаҕа тутуллуктаах.

Үсүһүнэн, сорох этиилэр мөккүөргэ туруохтарын сөп, ол программаҕа сатаммат, дьон өйүн-санаатын хайытар. Холобур, «Материальнай хаатыылаыы үөскээн төрөппүттэр эрэ кэмэлдэрүнэн быһаарыллыта ыччаана баламмата олорор элбэх омсолоох толкуйун үөскэтэр» диэн этиллэр. Ити эрэ кинини этиллибэтэ эбит: «Эдэр дьон баһыйар үгүс орто үлэлээн бэйэлэрин сөптөөх материальнай усулуобуйанан хааччыйар кыахтара суох» диэн. Оччотугар төрөппүт көмөтүн ачаатыы хайһына тэрээтэ хаһыыһар кэлигэр ыччаты ордук мараҕан балаһыанньаҕа туруорбуон сөп. Уонна, дьиҥэр, ити оловуя материальнай рэппэтэн, атаахтатыыттан, баары баһыйан ытытыттан төрүөттээх. Дьэ ол сэмэлэниэхтээх.

«Салайар органнар сэсдааттарыгар ыччат ахсаана аҕыйаан иһэр» диэн этиилэр «аҕыйах» диэн тылынан түмүктүүр ордук. Тоҕо диэтэххэ, дасдьыт дьиҥнээх демократическай быыбардар түмүктэрин «депутаттар бачча бырыһыана ыччат буолуохтаах» диэн уоһаттан ыйыылаах урукку быыбардар түмүктэригэр тэҥнээххэ сатаммат. Быыбардаар органнарга ыччат аҕыйаҕа кинини общественнай олоххо олус хойутаан киллэрбититтэн, онон кини опыт да, популярность да өртүнэн быыбардааччылар итэҕэлэрин ыла оҕоор кыаҕа суоҕуттан сибээстээх.

Бырайыак бастааны саҥалаата, мин санаабар, табыллыбатах. 1-кы пуунка программаны буолбакка, үлүтүрүү сылларынааҕы «ССКП КК Пленумун уураахтарын дьаланаан оһуохуҥ!» иһин диэн дарбааннаах лозуннары санатар. 2-с пуунка «комплекс-оскуолалары тэрийиини үөратиэххэ» диэн тылсайынан, программа хабыына эрэ болдьохтооҕо ордук. Олоҥхо киллэрэргэ дьулуһуу, эппиэтинэс, ирдэбил оччоҕо хаачыллыа этэ. 3-с пуун ылыыла илин Сир туһунан Сокуоннга сигэнэр.

Бу салаа саҕалыы ыйытан оҥоруку эрэйэр. «Сахаада» быйылгы 1 №-гэр бэчээттэммит Дьаабыл орто оскуолатын директора Н. Е. Сергучев «Ыччат талаана — норуот дьылҕата» диэн ыстатыйатыгар этиллибит санаалары олус интэриэһиргээн, биһирээн аахпытым. Итиннинэ үөрэтэн төрүт оҥостуохха баар этэ. I салаа, син IV уонна V салаалар курдук, чопчу дьаһалларынан толоруллара наада.

IV салаа 4-с пуунун дьиҥ иһэ утарбаппын. Ол эрэри ийэлэргэ Сокуоннары таһынан чэпчэтиилэри көрүү бас билиин араас формалара үөскүүр, коллективтар бэйэлэрэ сайдыыларыгар, үбүлэниилэрэ күүһүрэр, рынок сыһыаннара олохтонор кэмигэр ийэлэр үлэ кэҥэриллэрин ыраатыаҕа диэн сэрэхэдийэбин.

V салаа 4-с пуунугар

төрүтүн баламнааһын, наһилиэстибэ, дьиэ-уот, сүөһү-ас хааллары — төрөппүт үгэс буолбут эбээһинэйэ. Оттон бэлэмнэ олоруу омсолоох толкуйа этыытин — ыччаты үлэни сатыырга, таптыырга үөдарыыан түмүктэниитэ олоххо киирэтин саарбахтыыр санааны үөскэтэр. Бу пуун иккис чааһыгар бэдиэтэммит дьаһаллар быһыл дуу, XXI үйэҕэ дуу олоххо киирэхтээхтэрэ биллибэт. Уол-

«Ыччат бэрэодэгин бэйэтэ көрүнүөхтээх» уонна «Бу үлэни нэһилиэк Советтара бэйэлэрин илиилэригэр ылаллара наада» диэн этиллэр кэпсээһэ турбуттара киһини муҥаардар. Мин санаабар, «Ону нэһилиэк Советтара тэрийэллэрэ наада» диэбит буоллар, ордук чуолкай буолуох эбит. Дьиҥэр, комсомольскай эбэтэр ыччат атын тэрилтэлэрин тэрийтэрэхххэ баара. III салааҕа көрүллүбүт быраабтарын, туһаныахтарын, кинилэр ону ньыйар ымахтаахтар. Ол эссе кинилэр активистарын үрдэтэргэ көмөлөһүөх этэ.

Бу салаа 5-с пуунугар тахсара дьыалэрин культурнай паамятниктар быһыыларынан чөлүгэр төһөрин туһунан этиллэр буоллаҕына, ол кэрэхсэбиллээх. Оттон аҕабыттары, лэчүөктары, религиознай обрядтары ыытааччы көмөлөр тутар үгүһэрин туһунан этиллэр буоллаҕына, ол итэҕэлэччилэр бэйэлэрин дьыалалара буолуон, бу программаҕа киирэринэн сөп этэ.

Биһиги үгүс программалаахпыт. Олортон «Күрүө», «Кыра участактары тылаанэрин» курдук чопчу сыаллары лардаах, чопчу дьаһаллардаах, чопчу болдьохтордоох, чопчу эппиэттиир дьоннордоох өртүлэрэ быһаардаллар даҕаны, олоххо киирэ сатыыллар. Оттон «Дьиэ кэргэн», «Доруобуйа — 2000» курдук декларативнай характердаахтар кумааҕыга эрэ сылдьаллар, умнуллан да эрэллэр. Онон «Ыччат» программаны бары өртүнэн чопчу оҥоророхпутуна, сөччөнөн итэҕэтиилээх буоларга, дьон күүһүн түмэр, олоххо киирэр дьоҕурданыаҕа.

И. ОКОЕМОВ,
журналист.

Оройуоҥҥа рынок сыһыаннарыгар киирии сүрүн туһаайыылара

(Бүтүүтэ. Иннин 3-с—4-с стр. көр).

нардары тэрийиэххэ. Оҥорон предприятиелар салайааччылара, совхозтар директордара, норуот хаһаайыстыбатын бары специалистара, норуот хаһаайыстыбатын председательлэрэ, сельсоветтар, сельскэй уонна оройуоннааҕы Советтар народнай депутаттара бука бары үөрэнэллэрин ситиһиэххэ. Онуоха туттарга:

— менеджердэр, маркетинг специалистарын идэлэригэр, о. д. а. үөрэтэр кинилэр уонна республикатааҕы курстарга итиэннэ оскуолаларга эдэр специалистары үөрэтиини ууруннахтык ыытыахха;

— совхозтар уонна предприятиелар үрдүк, орто анал үөрэх заведениеларын кытта быһаччы дуогабардаһыылара араас идэлэргэ ыччаты үөрэтиини былааннаахтык тэрийиэххэ. Үөрэнии оройуонун тэрээһин, ыччат идэни ылан кэлбитин кэннэ кинини үлэҕэ ылыыны мэктиэлээн туран;

— уопсай үөрэхтээһин бары оскуолаларыгар компьютернай үөрэтэр кылаастары аһыыта чөпчү хайысхалары ыларга;

— оройуон бары совхозтарыгар, предприятиеларыгар оскуолалар үөрэнээччилэрин төлөбүрдээх чааастаах үлэҕэ ыытыыларга анал үлэлиир миэстэлэри тэрийэргэ;

— үөрэнээччилэри идэҕэ туһаайыыга рынок экономикатын специалистарын баламнаабыттарын хабыытарга;

— норуот хаһаайыстыбатын рынок сыһыаннарыгар киирииликтэн сибээстээн 13 №-дээх СПТУ үөрэтэр идэлэрин профилын уларытарга.

ТАС ЭКОНОМИЧЕСКАЙ СИБЭЭСТЭР

Рыночнай экономикаҕа киирии саҕаланар кэмигэр оройуон валютнай фондун үөскэтиигэ чөпчү хайысхалаах үлэ ыытыллар. Ол күнду түүлээх, суөһү тириитин, муос, туой курдук оройуон биэрэр сырьетугар тэлүүрдүү республика тас дойдулар капиталларын туһанан үлэлиир предприятиелары валютнай бирүччүларыгтан атыылааһын бэрээдэгинэн үөскэтиллэр.

Мүүүдайдааҕы сылгы заводун бородуукуйатын валютаҕа туруоруута быһаччы сибээстэри көрдөөһүн саҕаланар. Бартернай сөбүлэһиилэр бэрээдэгинэн маллары уонна шефтээх оройуоннары кытта кооперацияларын көрүүлэр. Норуот уран тарбахтаахтарын, ууслары түмэр, онуоха мастерской тутар, кинилэр оҥоһуктара аукционнарга таһаарыллаллара, валютаҕа туруорара ситиһэр наада.

Тыа хаһаайыстыбатын бородуукуйатын астааһын, түүү матырыйааллары оҥоруу аныгы технологическай линиялары булар, талар сылтан акционернай обществолары, заводтары кытта сибээс олохтонуохтаах. Ол иннигтэн оройуоҥҥа итэстаһыы анал фондата үөскэтиллиэхтээх.

Бу докумуон народнай депутаттар оройуоннааҕы Советтарын төрдүс сессиятыгар бигэргэтиллибитэ.

Рыночнай экономика азбуката

АКЦИОНЕРДАР

Дойдуга акционернай обществолар тэриллибиттэрин туһунан кэпситтин. Ити туугуй? Биһиги дьоммутугар акциялар тоҕо наадаларый, онтон кими туһанарый?

С. ЛЕОНОВ.

Щекинскэй оройуон, Тульскай уобалас.

Хамаандалыыр — дьаһалымсыйар система үсүлүөбүйатыгар бары капиталы ким бас билэрэ ыйтааҕахтык олохтоммута. Үп министерстволарга — бюджетнай ассигнованиелар. Госплантан — кинниэммит үбүлээһиннэр, банкарга — кредитнэй ресурсалар, сала министерстволарга — ночооттоох предприятиеларга дотациялары биэрии. Эрдэттэн үлэрииллибиттэн тугу да ылары ылалыыбат.

Радикальнай экономическай реформа бу системаны соруннуулаахтык алдьатар кыаҕы биэрэр. Предприятиелар толору экономическай туттулута суох буолуулары үсүлүобүйатыгар, булугас-тобуллаҕас буолуу, сагалы хорсуннук көрдөөһүн тыына тиллэр. Предпринимательство саамай сүдүргү акционернай формаларыгар акциялар эбии капиталы булуу средствотын быһыытынан аграрнай сектарга суолу түрэннк буллулар. Ол туһунан «Сельская жизнь» хаһыат элбэхтик кэпсээбитэ. Корреспонденциялар аадырыстара араас этэ. Латвияттан «Адажи» агрофирма сирин оҥорооччулара, Московскай, Саратовскай, Сумскай уобаластар, Ставропольскай кыраай колхозтарын дьиэлэҕэ новаторскай сыһыаннарыгар биллэлэр, кинилэр хаһаайыстыбаларыгар акционернай обществолар улахан көдьүүстээхтэрин көрдөрдүлэр.

Ярославскай уобалас Гаврилов-Ямскай оройуонун Кутузов аатынан колхоһун председателэ П. Пенкин салайар. Колхозтаахтар сүбэлээн бараан, акционернай обществоны тэрийэргэ быһаарыммыттара. Үбү киллэрии соруото улахан соруото суолтатыгар эрэ ити. Ол эрээри элбэх капитал хомуллубута. Үбү туохха туһаныахха? Саамай кылгас кэмҥэ көдьүүһү биэрэр «үлэҕэ» туттуохха диэн колхозтаахтар сөптөөхтүк быһаарбыттара. Кинилэр кэлэстэ, промыселлары тэрийбиттэрэ уонна сезоннар икки ардыларыгар дьону үлэнэн хааччыйбыттара.

Акционернай общество үрдүк дивидендэрин эрэ күүтэҕэх буолбатах. Акциялары бас билээччилэр коллектив дьылатыгар аналитиктэрэ тосту улаатар.

Билиҥҥи турар, акционернай форма билигин тыа сиригэр эрэ туттуллар буолбатах. Кини промышленноска, тутуугэ билэр миэстэни ылар. Эбии капиталы булууугар эрэ туһаныллыбат. Акциялар улахан суолталаах функциялара — бас билии форматын уларытыы. Холобур, государственнай бас билиини акционердарга уларытан, коллектив предпринимательскай инициативатын активнай оҥоруохха сөп. Рыночнай экономикалаах дойдуларга бэдэр производствоны тэрийиигэ акционернай обществолар баһылыыллыр балаһыаннаны ылалларынан ордуктаахтар. Ол ордуктара туохханый?

Акционернай форма ресурсалары производство саамай көдьүүстээх участоктарыгар түмэргэ кыаҕы биэрэр. Ону таһынан акциялар рыноктара ресурсалары эрэрбит производствоттан саҥаҕа үлэлэригэр рыночнай экономика дьайар механизмын тэрүтүгэн буоллар. Атыннык эттэххэ, хаһыах баҕарар предприятиеҕа, ону ааһан хаһаайыстыба бүтүн салааларыгар капитальнай угуу сыаннастара чуолаан акциялар рыноктарыгар быһаарыллар. Тэгилиллэр. Оннo сыаналара түһэн эрэр акциялар атыыланаллар, оттон сыаналара үрдээччилэр атыылаһыллаллар. Бүтэһик түбэлтэҕэ акциялар курстара үрдээбитин туһунан кэпсээни барар. Акциялары бас билээччилэр хаһыах баҕарар хаһаайыстыбаҥнай саҕалааһыгар харысхала суох сыаналаан биэрэллэр. Дьэ, ол иһин, рыночнай экономикалаах дойдуларга производство ордук көдьүүстээх эйгэлэригэр капиталы үлэрин киһи дьиктиргиэн курдук түргэнник барар. Акционер акциялары атыылаан, фирма салаалтатыгар улахан дьайыыны оҥорор. Киһи дьиһалаҕа үкпүт капиталын бэйэтигэр төннөрөн туран, салаата дьаһалтаҕарыгар сыанабыл биэрэрин сигналлыыр. Өскөтө итинник сигнал элбэх буоллаҕына, администрация балаһыанньаны көннөрөргө сүһал миэрэлэри ыларга күһэллэр.

Бу барыта — рыночнай экономика кистэлэҥнэрэ. 20-с сылларга акциялары кытта үлэҕэ балачча опыты мунньуохан баран, кэлин олорчу сүтэрбиппит хомолтолоох. Билигин ити сүтэрбиппитин толоруохпутун наада. Ол эрээри, уларыта тутуу сылларыгар үөскээбит акционернай обществолар үлэлэрин түмүктэрэ көрдөрөллөрүнэн, тобуллаҕас дьоннор рыночнай экономика кистэлэҥнэрин бэрт түргэнник баһылыыллар уонна түйгүн түмүктэри ситиһэллэр. Общество итэҕэйэн бэйэлэрин баайдарын хаттаталлар.

Е. ПЕТРАКОВ.

АКЦИЯ — туттулар боломо ыйыллыбатах сыаналаах кумааҕы, предприятие сайдыытын сыаллаах (акционернай общество чилиэнэ буолуунун) рыгар киллэриллибит үбү туоһулуур, кинини бас билээччилэригэр дивидендэри ылыыга бырааба чигэ барыс соргутун ыларга. Предприятие (общество) дьаһалтатын салайыыга кыттарга быраабы биэрэр. Акциялар боростуой уонна привилегированнай буолаллар. Кэнникилэр акциялар бас билээччигэ дивидендэри ылыыга ордук быраабы мэктиэлииллэр, ол эрээри салайар кыаҕы биэрбэттэр. Ол аата акциялары бас билээччи долгуйбат уонна үлэ түмүгэр эппиэттиэһэ сүппэт буолуутугар барыта учуоттанар.

АКЦИОНЕР — акциялары бас билээччи.

ВЕКСЕЛЬ — сыаналаах кумааҕы, векселы биэрээччи кэмэ туолла да харчы биэриллибэт суумалаах векселин бас билээччигэ биир тыла суох төлүүргэ эбээһинэстээҕин туоһулуур. Дьиҥэр, бу ... арасыыската.

ДИВИДЕНТ — предприятиенан (акционернай общество) ылыллыбыт барыс сорҕото, акциялары бас билээччилэргэ түҥэтиллэр.

Бэчээккэ бэлэмнээтэ А. ВАСИЛЬЕВ.

КҮНДҮЛ

Иллэрээ сыл төрөөбүт-үөскээбит дойдубун Күндүлү олус ахтаммын, сылдьыбатаҕым ор буолан көрөөрү айаннааһын иһэммин аара көрсүбүт дьоммуттан ол иччитэх өтөххө тоҕо тардыспыт бэйэтэй, туох да суох сиригэр тугу көрөөрү диэх курдук саҥаныыгын истибитим. Ол миэхэ, дойдубуттан 32 сыл устата тэйбит киһиэхэ, хайдах эрэ олус атыннык иһиллибитэ. Чугаһаатаҕым ахсын билэр сирдэрим элбээн испиттэрэ, сүрэҕим тэбиитэ күүһүрбүтэ. Быраатым Хасхаан сыыдам мотоцикла тиһэх сыырын дабайан, чараас тыаны туоруурун кытта иннибитигэр өтөрдөөҕүтэ үрүҥ этэрээтэ кэлэн урусхаллаан ааспытыгар майгыннныр панорама килэс тыҥа түстэ. Кэнэ сириэн иһилибит өтөхтөр костуулларыттан кэри-куру буоллум, таҥара дьиэтэ онно эрэ сэгэйэн хаалбыт көрөн суохтуу саҕаһым. Өссө эбиитин наана олох аны эргиэн суоҕа дьэбиттин, урут ыччаттар кистээн таптаһар, оҕо-аймах сөбүлээн оонньуур арыы тыабытыгар киһи үлүоҕа бачыгыраабыт.

Арай аллара улахан күөл көрсүспүппүтүттэн үөрбүттүү сэндэрэн көһүннэ. Ол эрээри туналыыр эйгэтэ кураанахсыйбыт, көтөр ыһаттааҕа сүүрэр атахтааҕа мэлийбит. Үгүс дьиэлэр онуулара эрэ хараaран сытар. Балтым Августа элбэх билэр дьонум көмүллэ сытар тумулларыгар тиийэн сүгүрүйбүт. Бу үлүгэрдээх кэрэ айылҕалаах дойдуга тыынар тыыннаах, кэлэйэр икки атахтаах баара биллибэт. Хайдах эрэ тыаһы иһиллээбит курдук им-дьим. Арай суол-иис тупсубут, элбээбит. Ол сайыныа отчуттар отууланар, саас уонна күһүн булчуттар дьиэлэнэр дойдулара буолбутун кэрэһилиир. Күндүл үрэх бэлиэбигэр тупар сир. Аата дьаһаны «күн» уонна «күндү» диэн тыллар холбоһууларыттан тахсыбыт. Өбүгэлэрбит айылҕа сөрүйэн айбыт үрдүк күөх кырдалыгар таҥара дьиэтин туттахтара. Бэһүөлэк олохсуйарын тэрүттэтэхтэрэ. Күн уота дэлэйдик кутуллар миэстэтэ дьиргы сыттаах, хойуу мүтүнчэлээх ойуур тыаннан эргиттэлибит. Аллара сытар эбээ күлүгүн көрүнэр дарисбиэ дьиэлэрэ бачыгыраспыттара.

Манна бастаан «Кыһыл сис» колхоз сирэйдэбитэ, үрүҥ илгэни үрүҥнүүтэ, араҕас арыыны таптайбыта, көмүс туоралы тороллуппута, урба муостааҕы уулаппыта, сыспай сиэлээҕи сыбыытаппыта. Ол эрээри Аҕа дойдуну көмүскүүр сэрии, сүт-кураан, кэһүү сыллара Күндүл эстэр бастаны биричиинэлэринэн буолбуттара. Өччотооҕуга үлэлээбит-хамсаабыт, бөһүөлэги тутуспут дьоннортон төһөлөрө хаалбыта, ханна тиийэн-түгээнэн, бытанан сылдьаллара биллибэт. Баҕар, кинилэр көлүөнэ ыччаттарыттан «Кыһыл сис» колхоз, Күндүл бөһүөлэгин историяларын үөрэтэр, ону сырдатар дьон үөскээн тахсыахтара.

Күндүлгэ дьон олохсуйуутун иккиһиҥ сирэлдиһин кэмигэр Трофим Николаевич Макаров буоллар. Кини икки сэрии — гражданскай уонна Аҕа дойдуну көмүскүүр сэриилэр — активнай кыттыылааҕа этэ. Макаровтар Күндүлгэ 1949 сыл бэс ыйыгар көһөн кэлбиттэрэ. Өччолорго Аммосов Николай Петрович дьиэтигэр биир эрэ ыал баара. Түнүгэ, аһа, муостата суох таҥара дьиэтин чаҥтар түһэрэн, Мугудайтан 25 миилэни көһөрөн аҕалан Күндүлгэ иһбиллиттэр дьиэлэрин тэрийбитэ. Бу ыарахан, түбүктээх үлэни Трофим Николаевич сатабыллаахтык уонна дьүлүһаан туран ыыппыта. Үлэҕэ араас сирдэртэн ыаллары көһөртөөн аҕалтабыта, онон дэриэбиэнэ иккистээн тиллэн, кэҥээн барбыта.

Биһиги төрөппүттэрбит, Васильевтар, 1951 сыллаахха Чурапчыттан тахсыбыттара. Вуоратайтан хас да оҕуһунан Н. Варламов диэн киһи сирдьиттээх 5 чаастан ордук кэм айаннаан Күндүлү булбуппут. Тайҕа быһыыгар таҥара дьиэтин көрөн уонна улахан күөлү сөҕөөрт, сылаабылыытын умна охсон кэбиспиппит. Ити кэмҥэ таҥара дьиэтин иккис мэндиэмэнин хоруобуйатыгар ыттаммыт Т. Н. Макаров бастаны уонна тиһэх сималаммитин ылбыппыт. Сотору таҥара дьиэтин үрдүн ыраасталлаан, штукатурканаан, оскуола директор бастаны махталын истибиппит. Аҕабыт Егор Степанович түргэн тутуулаах үлэбит, бульют бэрдэ этэ. Кини дьиэ кэргэн бириигэдэтин тарийан хас да сыл оттооппута. Оҕолор үлэттэн хал буолуохтара диэн үлэбит быһыыгар балыктатара, бултатара. Былыргы өтөхтөртөн дөрүөн саалары, туурата суох «Буускан» хотуурдары хомуйарбыт. Кэлин ол хотуурдары чөлүгэр түһэрэн оту охсуута куруохтээнэ үтүөтэ тиийэрэ, өччөлорго сүрүн көрдөөбүлүнэн суолулаһынҥ үчүгэй буолуута турара. Оттон ийэбит Ольга Гаврильевна ыныаҕы да ыыра, аһы да астыыра, ол быһыыгар медсестра эбээһинэһин эмиэ толороро. Ити курдук кини сатыырын, ситэбатын аахсыбакка, хаһыах баҕарар үлэни толорорбут.

Билиҥҥи кырдьаҕастарга, кыамматтарга болуомто мөлтөөбүт кэмигэр, эргэтэ санаан көрдөххө, Т. Н. Макаров иһбиллиттэр үсүлүобүйаларын тупсарыыта элбэҕи оҥорбут, тэрийбит, үлэлээбит эбит. Өччолорго кыамматтарга ас араасҕа дэлэйэ. Кинилэр аһылыктарын менюлутар сүөгэйиттэн кымыһыгар, шоколадыттан бирээнньигэр, арыытыттан этигэр тиийэ, ону таһынан сир аһа, балык, булт этэ эмиэ киирэрэ. Өччолорго биэдэрэнэн дьэдьэни, моонньоҕону хомуйарбыт, куһу, куобаҕы, собону сиэ буолларбытынан бултуурбут. Трофим Николаевич үгүс үүстүк болууруостары кыайа-хото тутан быһаарбыта. Дэриэбинэҕэ элбэх тутуу барбыта. Улахан кулуубу, 25 миэстэлээх оҕо сада, маҕаһын үлэҕэ киирбиттэрэ, суолу сэгэрторон автолавканы тэрийбитэ, дизельнай станциянан электрическэй уоту бэрдэрбитэ, телефонунан сибээс олохтоммута. Оройуоҥҥа биир бастакынан телевизоры Күндүлгэ көрөр буолбуттара. Оннооҕор анналдоһаткалары, оскуоланы туттарары болуруостара дьүүлгэ тура сылдьыбыттара. Бары дьаһалларга олохтоохтор активнайдык кытталлара. Оҕолор концерга кыттарбыт. Ойуунускай «Кыһыл ойуунун» инбалыыт Башаев Степан Петрович кэрэхсэбиллээхтик баламмаан туруорбута. Онно талааннарын чаҕылхайдык Шергин Гурий Васильевич (Кыһыл ойуун), Васильев Егор Степанович (Сабыл ойуун), Бушуев Николай Алексеевич (ойуун күтүрүкүтэ), Филиппов Николай Семенович (Оруос баай) көрдөрбүттэрэ. Күндүл артистара Мэҥэ-Хаҥаласка, Нам оройуонугар, Саха театрыгар тиийэ оонньообуттара.

Ыһыахтар олус тэрээһиннээхтик ыытыллаллара. Онно иһбалын Өлөөнө былдьаһа махтанан тоҕус туойбутун өйдүүбүн. Иһбиллиттэр ортолоругар

(Бүтүүтүн 6-с стр. көр).

КҮНДҮЛ

(Бүтүүтэ. Иннин 5-с стр. көр).

талааннаах, дьоҕурдаах дьон элбэх этилэр. Түһүгүн баннкет чуочи уолун Вася Рудтулгины, поэт Дмитрий Васильевы, аристократическай интеллигенциттан төрүттээх, 90 саастаах Сэбиэскэ эмээхсини, икки хараҕа суох хормуоскаһыты, оҕуруот астарын түүнэрэр көрөн оҕонньорун, ньаалбаантан, хапныт мутуктан араһны оҥорор дьоннору элбэх киһи өйдүүр буолуохтаах. Силипчэни (Филиппов Филипп Филиппович) сааһын тухары соҕотох сылдьыбыт, илиититтэн хотуурун араарбатах, кэрүдьүөс тыллаах-өстөөх киһи ыал ахсын кулуу ыалдьыт буолара, үтүөкэн майгылаах Ольга Максимова дэриэбинэ ыалын ордорбокко уу баһан, оҕо көрөн көмөлөһөрө.

Республика отчуотугу салайааччыларын халбиг быһаарыыларынан Күндүллээҕи ибэлиттэр дьиэлэрэ 1970 сыллаахха эстибитэ. Ибэлиттэр арахсалларыгар ытаһан-соҥоһон, улахаммык айманан, быраастылааһан көспүт курахтаахтара. Итинтэн ыла Күндүл ичэйтэхсийэн, иннитэн эстээҕ суолга киирбитэ. Дьиэтин-уотун, араас тутуулары атын сиргэ көһөртөөбүттэрэ, тэгэрэ дьиэтэ уонна оттуллубута. Имнриир тыыннаах олохсуйбат дойдутугар кубулуйбута.

БЫЙЫЛ КҮҺҮН икки бырааппын кытта Күндүлгэ тиийэ сырыттым. Булгунньахтаахтан Иван Васильев, Якутскайтан Гаврил Васильев сүүрбэттэн тахса сыл буолан баран үктэннилэр. Икки дьиэттэн бүрүө уйаарыйар. Күндүл билигин хаһаайына Олесов Афанасий Иннокентьевич икки уолунуун бэйэтин дьиэтигэр баар. Оттон Күндүл төрүт олохтоохторо Аммосовтар (94 саастаах Екатерина Никифоровна билигин Чурапчыга олорор) дьиэлэригэр отчуттар түспүттэр. Чугас сиртэн субан сүөһүнү көтөөччүлэр малдьыттаатылар. Хатылыттан Вера Петровна уонна Гаврил Николаевич Аммосовтар икки оҕолорун илдьэ кэлбиттэр, ини Дириҥтэн Т. Н. Макаров кэргэнин Меланья Петровнаны баран аҕаллылар. Онон дьон бөҕө тоҕуоруста. Отчуттар ортолоруттан тракторист Семен Андреевы кытта билсистибит.

Быйыл кураан буолан эбэ ута аҥара хаалбыт, ол да буоллар ортотугар улахан кустар үөрдэрэ көтүүйэ уксаахтыыллар. Күүлэҕэ курун тыа оннугар хатыҥ чараҥ нөхтөөхтүк эрэ аспыт. Күндүл ааһабыт курдук тупсан биэрдэ. Уруккуну-хойукку ахтыһыы, кэпсэтии буолла. Арыы тыаҕа кыра эрдэхпититтэн сөбүлүүр ыскамыйкабыт [illegible] үүммүт тиит биэрбэтэр тиийдибит. Ону таптал маһынан ааттыырбыт. Онно киэһэ хараххаах Паша Ильина диэн кыыс илиитигэр хормуоскалаах маллыы олорорун үгүстүк көрөрбүт. Киин киэһэ испэрэлээх, айаҕар туора уоннут хамсалаах буолара. Эдьиийбит ардыгар оҕус сиэтэн иһэрэ хараахпытыгар бу баар курдук. Киин кэлин хайдах дьылҕаламмытын истибэт, билбэт этибит. Кэпсэтиһэн билбиннит бу үчүгэйкээн ычча Семен Андреев биһиги Пашабыт уола буолан биэрдэ. Кинилэр үһүөлэр уоу, тэгүрүк тулаайах хаалан улааппыттар, сорохторо ыал буолбуттар. Биһиги Паша уолун көрсүөхпүт, кинилиин кэпсэтиһэхпит диэн түһээн даҕаны баттаппат этибит. Сөбүччү төрүү, долгуйуу. Хор, киһи дьылҕата итинник араастаан эргийэр. Оччотооҕуга тэҥ саастаах ибэлиит уолаттары кытта волейболлуурбутун, оонньуурбутун эргитэ санныыбыт. Билигин биһиги ортобутугар Алеша Яковлев, Вася Рудтулгин суохтар. Онон сорохторун түһүнан ыйыталаһар, сурахтар даҕаны саллыылаах курдук...

Тэгэрэ дьиэтин олбуорун иһигэр икки амбаар тыытылла илик турааллар. Онно киирэн ыһылла сытар урукку архыбы хасыһабыт. Үксэ үп-отчуот докумуоннара эбит. Бэрт ыраас буочарынан толоруллубут докумуоннар, ичэйбэ тигиллибит паапкалар бааллар. Онно түспэс, кыраҕа ыҥыттыбат бухгалтердары Г. С. Борисовы, Н. А. Бушуевы, И. Местниковы санаан аастыбыт. Онноҕор кыра быраатгарым Ваня уонна Ганя библиотекаттан кинигэ уларсан аахпыттара кытта хараллан сытар. Аҕабыт тэрилтэттэн от иэс ыларга сүрүйбүт саҥаабылыаннытын булан, оҕонньортон «ырдиир» саналаах илдьэ бардыбыт. Хата, 73 сээстаах ыырдаҕаһыыр эһэ билигин да сытыы, ааҕан барар. «Отчут докумуоннугар директор өрөсүлүүсүйэтэ суох эбит буолбат дуо?» — диэн бэрт кэбэҕэстик куотунна. Биир 60-нус сыллаах докумуоҥҥа «Тыынным балаҕанга икки оҕо, муостата суох дьиэҕэ үс оҕо өллө» диэн суруллубутун ааҕан, маннык алдьархайы хайдах испитэбэтэх-билбэтэх бэйэбитий диэн санаатыбыт. Докумуону салгыы ааҕан баран кулустубут, сибиинньэ оҕотун сүтүрүн түһүнэн акт буолан биэрдэ. Ити курдук урукку-хойукку саналан элбэҕи кэпсэтиистибит, ахтыстыбыт, иннинэ кэскилин ырытыстыбыт. Билигин даҕаны туһаныахха айылаах гараж баарыттан үөрэ санаатыбыт, арыйаах олорор дьиэ ордубут.

Онон Күндүл үсүһүн оруһунуон сол-эбит диэн санааҕа кэллибит. Ити бигэ санааны Күндүл хаһаайына, пенсионер А. И. Олесов, Сеня Андреев, Афоня уонна Сеня Олесовтар эмиэ толору үллэстэллэр. Онно Күндүл икки суолунан сайдар кэскиллээх диэн санааҕа кэллибит. Бастакытынан, Күндүл — Эрилик Эристиин аатынан совхоз улааһыгар. Үгүс оттуур ходуһалардаах, элбэх мэччирэҥ сирдээх. Онон ыһаах, сылгы, сүөһү үөскүүр толору ныаҕа баар. Итини таба туһанан, билигин олох көрдөбүлүгэр сөп түбэһиннэрэн, арендалаан үлэлээччилэри, бэйэлэрэ хаһаайыстыбаларын олохсутуу олус табыгастаах. Иккиһинэн, Күндүл айылҕата үчүгэйинэн, сирин айа, бул-да-алла элбэҕинэн уонна дьон-сэргэ доруобуйатын тупсарыыга улахан табыгастаах сир. Онон эмтиир-сынньанар миэстэни тутары оройуон таһымынан кэскиллээхтик быһаарыныахха эмиэ сөп. Ол кыаллыбат түбэлтэтигэр сүүрэр атахтаахтары, көмүс хатырыктаахтары харыстыыр заповедник тэрийэр тоҕо табыллыбат буолуой? Билигин Тыа Эбэни милиция оройуонунааҕы отделын коллектива арендаҕа ылбыт ааттаах. Ол гынан баран кинилэр иннинэ тиийинэн туох былаанныахтарын, оройуоҥҥа туох уопсай туһаны биэриэхтэхтэрин сита-хото өйдүү илик. Арай булттуурга анаан үүчээн туттубуттар. Ол тулата араас бааҕалары, «коллиигин» оҥоруналарын сыһыарыы туһалаабут. Күөл уутун хорон киһорерө холоруу эмиэ кыастэх. Ити олох сыыһа. Айылҕа баайын, киин кынҕын быстахтык санаанан туһана сатааһын куһаҕаҥҥа эрэ тиэрдиэн сөп.

Бу уларыта тутуу былҕуурдаах кэмигэр Күндүл дьылҕатын уолдьаһытын былаанa охсорго тиэтэйэр сатаммат. Манна пионерскай лааҕырдары олохсуттуохха, оройуон эбиллиинньитэ сынньанар эмтэнэр дьиэлэри тутуохха эмиэ сөп. Онуоха айылҕата, сирэ-уота дьүөрэлэһэн бэйэ-бэйэлэрин толорсон биэрэллэр. Онон, биир дойдулаахтарым, Күндүлү оройуон ааҕыллыын үйэтигэр хайдах табыгастааҕын туһаныахха сөбүн сыта-тура толкуйдууруҥ. Тугар, баҕа санааҕытын этэргитигэр көрдөһөбүн.

1991 сылга бас-ыйыгар Күндүлгэ кэлүөхэлэр көрсүһүүлэрин тэрийэргэ сүбэлэстибит. Манна «Кыһыл сиэ» колхоз уонна ибэлиттэр дьиэлэригэр аспыт олохторугар хайа эмэ өртүгэр сыһыанныах оройуон уонна республика араас муннуктарыгар олорор, үлэлиир дьоннор баҕа санаалара учуоттаныа.

Бу дьаһалга кыттыахтарын баҕалаахтар санааларын, сүбэлэрин, тылларын-өстөрүн Хатылы бөһ. Лесной уул. 8 №-гэр Г. Н. Аммосовка биллэрэллэригэр көрдөһөбүт. Кыһалҕаҕа тумсуу, һаин биир санаанан тэрийин наада.

И. Е. МАКСИМОВ,
старшай научнай сотрудник.

Новосибирскай к.

ЭҔЭРДЭЛИИБИТ!

Чурапчытааҕы аэропорка өр сылларга эҥкилэ суох үлэлиир диспетчер СЛЕПЦОВ Владимир Егорович ССРС Гражданскай авиациятын министерствотын «За безаварийное управление воздушного движения» знагынан наҕараадаламмытынан итиитик эҕэрдэлиибит. Кинини уонна кэргэттэрин дьоллоох олоҕу, бөҕө доруобуйаны, ыраас халлааны, үлэҕэ салгыы ситиһиилэри баҕарабыт.

Аэропорт, метеостанция коллективтара.

x x x

Лесхоз коллектива ойуур харыстабылын кырдьаҕас үлэһитэ ПОРТНЯГИН Тимофей Михайлович 80 сааһа туолбутунан истинник эҕэрдэлиир. Кинини чэгиэн доруобуйаны, оҕолорун, сиэннэрин, хос сиэннэрин үөрүүлэрин кырдьары билбэккэ өссө уһуннук олороругар баҕарар.

x x x

Таптыыр аҕабытын, эһэбитин, ойуур харыстабылын биир ытыктанар ветеранын ПОРТНЯГИН Тимофей Михайловиһы 80 сааһа туолбутунан истиҥник, итиитик эҕэрдэлиибит. Кырдьары билбэккэ, барыбытын үөрдэ-көтүтэ, үөрүтэбүтүн улаастэ, сэргэхэн саҥаныыт буола, чэгиэнник-чэбдиктик өссө уһуннук сылдьаргар баҕарабыт.

Кыргыттарыҥ Александра, Евдокия, күтүөтүҥ Егор, сиэннэриҥ, хос сиэннэриҥ.

x x x

«Мындаҕаайы» совхоз администрацията, парткома, профкома, бары инженернэй-техническэй үлэһиттэрэ, рабочайдара, ветераннара совхоз директорын, Саха ССР үтүөлээх агронома ЧИЧИГИНАРОВ Василий Петровиһы үйэ аҥардаах юбилейынан итиитик-истиҥник эҕэрдэлииллэр. Кинини чэгиэн доруобуйаны, үлэтигэр саҥа үрдүк ситиһиилэри, тус олоҕор дьолу, элбэх үөрүүлэри баҕараллар.

x x x

Күндүтүк саныыр убайбытын, оҕобутун ЧИЧИГИНАРОВ Василий Петровиһы үйэ аҥардаах юбилейынан, 50 сааһын туолбутунан, итиитик, истиҥник үөрэн-көтөн туран эҕэрдэлиибит. Баҕарабыт күн сиригэр баар бары үтүөнү-кэрэни, сынньалаҥы билбэт үлэҕэр ситиһиилэри, тус олоххор дьолу-соргуну. Чэгиэн-чэбдик буол.

Эҕэрдэни кытта ийэҥ, балыстарыҥ, эдьиийдэриҥ, бырааттарыҥ, аймахтарыҥ Иустиновтар, Чичигинаровтар.

Саҥа киинэлэргэ ыҥырабыт

Бу ыйтан оройуон кинокрааннарыгар көрдөрүллэр саҥа советскай хартыыналартан **«Криминальный квартет»** диэн өҥнөөх дьиэтэ түөрт доҕордуу милиционердар бырылааннаах сырыыларын кэпсиэҕэ.

«Она с метлой, он в черной шляпе» — Марина Евстигнеева, Михаил Кононов, Владимир Пресняков кыттыылаах музыкальнай комедия. Саамай киэҥ аудиторияҕа аналлаах фильм үтүө саҥа күһаран санааны, чэпчинэй буолуу [illegible], таптал бары маһыйдэри кыһаллара сайарэнэр. Ырыаларын автора — А. Зацепин.

Поэт, драматург, музыкант Юлий Ким **«Раз два, горе не беда»** диэн кэтит экраннаах өҥнөөх героическай дьиэтэтэ бэйэ туоруйаны сөбүлүүр, ойдуур киинэ нааҕыларыгар кэрэхсэниэҕэ.

Оттон **«Частный детектив, или Операция «Кооперация»** диэн өҥнөөх хартыына бүгүҥҥү күннээҕи түбүктэрбитигэр ордук чугас. Оппыттаах комедиограф Леонид Гайдай бу айымньытын сүрүн геройа Дьиэа Пузырев (оруолга биһирэнэр актер Дмитрий Харатьян) кооператордары, биирдиилээн үлэһиттэр кэскиллэрин хаҕатарга турунар.

Тас дойдулардааҕы киинэлэртэн чаҕылхай киһини тардар **«Потрясающие приключения мушкетеров»** диэн өҥнөөх румынскай мультфильм — А. Дюма албан ааттырбыт романын ол-бөт-суппат геройдарын мүлүүргэниэх сырыыларын сытыы пародиялара.

Кыыс эн чувствоҕар хардарбатаҕына, хайыахха сөбүй? Онуоха эн өстөөхтүн полиция комиссара буоллаххына, бунатын судуйун — киинэн хааһыыта [illegible] сыттаҕа, бул. Ону французскай өҥнөөх **«Под принуждением»** диэн хартыынаттан билиэххит.

Кылгас бэйдэхээ калбиттэртэн икки сериялаах **«Друг бедных»** диэн индийскэй дьиэтэ — бу дойду билигин «Робин Гуда» Виджай туһунан. Көрөөччүлэри үгүс кырдук үгүс ырыалардаах, үгүс күүлэрдээх үөрдүө.

Японскай **«Обреченный на одиночество»** диэн фильм ниэһин да билбэт карате маастара дойдутун чемпиона буолуутун көрдөрөр. Кыайтарбыттар киниэхэ тааҕылара хайдах кырыыһыламмытын, араас хабараан иннэрикин, [illegible] үрдүгэр эрдүүнү билиэххит.

Кинносеть дирекцията.

Одьулуун сельскэй Советын президиума оройуон кырдьаҕас механизатора, партийнай, хаһаайыстыбаннай салайааччы, «Бочуот Знага» орден кавалера

МАТВЕЕВ
Семен
Харлампьевич

эмискэ мөлдьөх өлбүтүнэн бэркиэнньук кэргэннэригэр, оҕолоругар, сиэннэригэр дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

«Мындаҕаайы» совхоз дирекцията, парткома, профкома совхоз рабочайа

ВАСИЛЬЕВ
Александр Петрович

соһумардык өлбүтүнэн чугас дьонугар бэйэлэрин кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

Күндү ийэбит, эбэбит

ЭВЕРСТОВА
Татьяна Петровна

уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, дириҥник курутуйэн туран, аймахтарыгар, табаарыстарыгар, билэр дьонноругар иһитиннэрэбит.

Оҕолоро, сиэннэрэ, аймахтара.

«Новости» информационнай агентство журналистарын үгэс буолбут сэрэдэтээҕи көрсүһүүлэригэр баллыһлээх отоһут уонна экстрасенс Маия Левашова ыалдьыттаата.

— Хас биирдии киһи араас ыҥдастарыттан босхолонуон, өстөн-саастан ыраастаныан баҕарабын, — диэтэ сороҕор бэйэтэ ааттанарынан «атын планетаттан сылдьааччы». — Бэйэҕэ дьулуурy үөскэтиинэххэ, үтүөҕэ үрдүктүк тутуохха, куһаҕан быһыыга куһаҕан быһыынан хардарымыахха наада. Ким барыта ити хайыһаҕын үлэлээтэҕинэ Сир үрдүттэн куһаҕаны оҥоруу симэлийиэ, утары түбэлтэтигэр киһи аймаҕы эстии күүтэр.

Үгүс ахсааннаах мыйыттыылар бүгүҥҥү олоҕу уонна событиелары эрэ буолбакка, кэлэр кэми барҕалаан көрүүнү эмиэ таарыйдылар.

Снимокка: Маия Левашова уонна худуоһунньук Игорь Ансифиров уопсай тиэманы — кэпсэлэһэ айгэлэри — буллулар.

Р. Нетелев фотота. (ССТА фотохрониката).

Редактор П. Н. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 дом. ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

Учредитель газеты «Саҥа олох» — Чурапчинский районный Совет народных депутатов.

Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.

Индекс газеты 54967. Объем—1 усл. печ. лист. Тираж—4100.

ЗАКАЗ №№ 4—5.

Чурапчинская районная типография Госкомпечати Якутской-Саха ССР, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 дом.